

**К.Д. УШИНСЬКИЙ ПРО ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ
У ШКОЛЯРІВ ЛЮБОВІ ДО ПРИРОДИ**

У зв'язку із зростанням антропогенного впливу людини на довкілля постає об'єктивна необхідність формування в учнівській молоді екологічного мислення та екологічної культури, джерелом яких повинна стати любов до природи. У статті розглядається внесок видатного вітчизняного педагога К.Д. Ушинського (1824-1870) у розробку засобів формування у школярів любові до природи, до яких він відносив: національне виховання, вивчення рідної мови та історії свого народу, прогулянки та екскурсії у природу, спостереження, експерименти.

Ключові слова: засоби формування любові до природи.

В связи с усилением антропогенного влияния человека на окружающую среду возникает объективная необходимость формирования у ученической молодёжи экологического мышления и экологической культуры, источником которых должна стать любовь к природе. В статье рассматривается вклад выдающегося отечественного педагога К.Д. Ушинского (1824-1870) в разработку способов формирования у школьников любви к природе, к которым он относил: национальное воспитание, изучение родного языка и истории своего народа, прогулки и экскурсии в природу, наблюдения, эксперименты.

Ключевые слова: способы формирования любви к природе.

In connection with strengthening of anthropogenic influence of man on an environment there is an objective necessity of forming for student's young people of ecological thought and ecological culture, the source of which love must become to nature. In the article the contribution of prominent home teacher K.D. Ushinsky (1824-1870) is examined to development of forming methods for the schoolchildren of love to nature, to which he attributed: national education, study of the mother tongue and history of the people, walks and excursions in nature, supervisions, experiments.

Key words: methods of forming of love to nature.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивний аналіз і ґрунтовне осмислення історико-педагогічного досвіду, в якому зосереджено досягнення вітчизняної педагогічної науки з питань екологічної моральності, яка включає розвиток морально-естетичних почуттів, смаків, любові до природи тощо. Серед них чільне місце займає екологічний потенціал

української педагогічної думки, яка протягом століть віддзеркалювала найвищі морально-етичні цінності, що у всі часи були стрижнем народної культури. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми переконав, що в працях видатних педагогів і просвітників минулого, а також сучасних науковців широко досліджувались багатоаспектні питання виховання в учнівської молоді свідомого ставлення до природи, які не втратили актуальності й сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Огляд історико-педагогічних джерел показав, що опосередковано питання формування в учнів свідомого ставлення до природи розглядались у монографіях та навчально-методичних посібниках Волкової А.С., Ігнатовської Н.Б., Тарасенко С.Г., Шаповал Л.В. та інших.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає у визначенні важливості внеску К.Д. Ушинського у розробку засобів формування у школярів любові до природи з подальшим використанням його теоретичних та практичних здобутків у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видатний вітчизняний педагог, засновник народної школи К.Д. Ушинський педагогічно додільним фактором різнобічного розвитку учнів вважав їх спілкування з навколишнім природним середовищем. В своїх творах «Людина як предмет виховання», «Про народність у громадському вихованні», «Недільні школи», «Про наочне навчання», підручниках «Рідне слово», «Дитячий світ» та інших роботах він накреслив головні шляхи формування у школярів любові до природи.

Одним із засобів гармонійного розвитку учнів, формування у них любові до природи за переконливою думкою К.Д. Ушинського було оволодіння рідною мовою. Рідна мова, писав він у статті «Рідне слово», це великий народний наставник. Вивчаючи її, школярі засвоюють поняття, образи, типові риси народу, його традиції, пісні й музику, знайомляться з народними виробництвами, рідною історією та природою. Рідна мова створена самим народом, в ній відображене його духовне життя, думки та сподівання,

характери людей, вона сприяє глибокому духовному взаємозв'язку, що з'єднує минулі і сучасні покоління людей в одне історичне ціле. За думкою педагога повинна бути центральним предметом народної школи [5, 541—542].

Вивчення рідної мови К.Д. Ушинський тісно пов'язував з національним вихованням школярів. У статті «Про народність у громадському вихованні» він підкреслював, що учні, знайомлячись з життям свого народу, його побутом, звичаями, історією та літературою, природним оточенням поступово оволодівають національною духовною спадщиною. Виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, зазначав педагог, має ту виховну силу, якої немає у найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях, або запозичених з іншого народу [4, 437].

До педагогічно корисних засобів формування у школярів любові до природи К.Д. Ушинський важливого розвиваючого значення надавав екскурсіям у природу. Вчений підтримував думку досвідчених вчителів, що вивчення природознавства, обмежене класним приміщенням не викликає в учнів бажання глибоко пізнавати природу, по-справжньому любити та захищати її. Він справедливо вважав, що через усвідомлення краси навколишнього середовища можна досягти злиття дітей з природою, того, що вони відчують себе частиною живого світу, який знаходиться навкруги.

Поряд з цим К.Д. Ушинський зазначав, що в ході прогресивних для свого часу реформ 60-х років окремі вчителі природничих дисциплін бачили виховне значення екскурсій у природу також у тому, що вони давали можливість чередувати колективне навчання з індивідуальним, спостерігати за розвитком індивідуальності учнів, на яку школа тих часів майже не звертала уваги. Досвідчені вчителі підкреслювали, що у розвитку індивідуальності дитини полягає головна сила виховання, відповідного навколишній природі й вона є одним із найважливіших факторів навчально-виховної діяльності школярів.

Ці думки нашого уславленого співвітчизника співзвучні з висловом видатного німецького педагога А. Дістервега: « Тільки тоді учень відчуває себе

внутрішньо щасливим, коли він усвідомлює, що вчитель знає його особливості, звертає увагу на його переваги, терпить його слабкість та сприяє тому впливу, якого потребує його природа» [1, 53].

Вивчення досвіду окремих прогресивних вчителів показує, що в процесі екскурсій проводилися спостереження за явищами природи та живими істотами, бесіди вчителів з учнями під час прогулянок та екскурсій, деякі прості експерименти, які учні мали змогу проводити самостійно з метою перевірки тверджень учителя та результатів власних спостережень за рослинним і тваринним світом. Отримані позитивні результати експериментів та досліджень сприяли розвитку у школярів любові до природи, тварин і рослин, формували самостійне мислення, увагу та пам'ять, збагачували розум теоретичними і практичними науково-природничими знаннями, укріплювали авторитет учителя та школи.

Проблема спілкування дітей з природою особливо гостро поставала в навчальних закладах великих міст. Школярі місяцями не потрапляли на лоно живої природи. Критикуючи існуючу систему народної освіти на сторінках журналу «Вісник виховання», один із науковців-послідовників К.Д. Ушинського, згадуючи свої роки навчання у гімназії, писав «Мимоволі дивуєшся тому, як мало уваги приділялося природі. Допитливий дитячий розум зупинявся на різних явищах, але, не знаходячи відповідей, втрачав поступово інтерес, становлячись у байдужу позицію по відношенню до природи» [1, 182]. При такому підході до викладання природничих дисциплін у школах тих часів вчителям було важко формувати у школярів інтерес до пізнання навколишньої природи і любов до неї.

Досвідчений науковець-методист професор А.П. Павлов у статті «Для чого викладається природознавство» підкреслював, що природознавство, якщо воно викладається згідно до науково-методичних вимог, є єдиним предметом шкільного курсу, який відповідає запитам юної душі., вносить живу течію в загальну систему шкільної освіти. Але присутність природознавства в навчальних планах школи ще не забезпечувала позитивних

результатів. У викладання цього предмета треба було вносити нові засоби, але далеко не всі вчителі це розуміли [1, 184].

Одним з таких засобів К.Д. Ушинський вважав наочне навчання. При доборі матеріалу для своїх підручників «Рідне слово» та «Дитячий світ» видатний педагог зупинився на статтях природничо-наукового змісту. Пояснюючи принцип такого обрання навчального матеріалу, він писав, що керувався перш за все наочністю предметів. Дитина, зазначав учений, яка починає вчитися повинна не тільки думати, але і споглядати, навіть спочатку споглядати, ніж думати. Крім того, за глибоким переконанням К.Д. Ушинського, статті природничо-наукового характеру понад усе сприяють розвитку логічного мислення дітей, формують уміння порівнювати та узагальнювати навчальний матеріал, робити висновки.

З цією метою педагог розробив у своїх підручниках систему різноманітних вправ, побудованих на наочному вивченні основ природознавства, предметів та явищ природи, тому що «логіка природи є найдоступнішою для дітей логікою», – підкреслював він у статті «Про наочне навчання» [3, 678]. Там же знаходимо ще одне підтвердження необхідності використання наочності, з урахуванням особливостей розвитку психіки дитини, її світогляду: «Діти шкільного віку мислять фарбами, звуками, відчуттями і той би даремно силував дитячу природу, хто захотів би примусити їх мислити інакше» [3, 645].

Свої погляди щодо особливої педагогічної важливості спілкування школярів з природою для їх духовного розвитку К.Д. Ушинський яскраво висловив на сторінках журналу «Педагогічний листок». Хіба не були нашими вихователями рожева весна і золота осінь, зелені лани і блакитне небо, запитував він. «Зовіть мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень свого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий величезний вплив на розвиток молоді душі, з яким важко суперничати впливові педагога, що день, проведений дитиною серед ланів, де розкривається її молоде серце для того, щоб підсвідомо вбирати в себе думки, які потоком ллються з

природи. Такий день коштує багатьох тижнів, проведених у школі», – підкреслював педагог [2, 444].

Висновки. Педагогічні ідеї та досвід К.Д. Ушинського актуальні й у наші часи. Висунуті вченим засоби формування у школярів любові до природи співзвучні процесу розбудови системи національного навчання і виховання учнівської молоді, що відбувається сьогодні в Україні. Вони можуть бути творчо використані вчителями, вихователями, педагогічною громадськістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вестник воспитания // Научно-популярный и педагогический журнал. –М., 1912. –С. 53, 184.
2. Педагогический листок // Журнал для педагогического и общенаучного образования. –М., 1902. –С. 444.
3. Ушинский К.Д. О наглядном обучении // Избранные педагогические сочинения: В 2-х томах. –М., 1953-1954. –С. 645-678.
4. Ушинский К.Д. О народности общественного воспитания // Избранные педагогические сочинения: В 2-х томах. –М., 1953-1954. –С. 437.
5. Ушинский К.Д. Родное слово // Избранные педагогические сочинения: В 2-х томах. –М., 1953-1954. –С. 541-542.